

Natten är ljud

TEXT MAGNUS BILLOVIST · ILLUSTRATIONER PETER ELFMAN

NATTEN UPPLEVS BÄST med alla sinnen. Men vilket sinne förmedlar förväntan? Smaka på det – förväntan. Förväntan inför natten och dess magi, förväntan inför det okända som utgör natten och dess bundsförvant mörkret.

Den som inte har upplevt naturen på natten har inte upplevt naturen när den är som allra bäst. Ljud som man aldrig annars uppmärksammar, dofter som tränger sig på. Stämningen som förmedlas av ljud, dofter och ljus. Ja, det finns ljus om natten också, ljus av ett slag du inte ser i staden. Stjärnklara nätter med stjärnfall, norrsken, fullmåne. Ljuset och dofterna från en sprakande eld.

Från strax innan skymningen till strax efter gryningen, då är naturen som mest magisk, som mest rik på löften. De mest fantastiska kreationer kan lätt anas av den med lite fantasi. Inte konstigt att natten alltid haft en speciell plats i våra hjärtan samtidigt som många än idag är mörkrädda. Det är ju ett arv från en tid för inte alls särskilt länge sedan, då våra förfäder skrämdes av mörkret – det var ju då som troll och annat oknytt härjade. Man förstod sig inte på natten och alla dess gåtfulla ljud.

”Nattande”

Jag förstår inte heller mig på natten, men det är ju också en del av dess charm och lockelse. Efter mer än 25 års aktivt ”nattande”, kan jag bara konstatera, att varje natt är unik. Varje ny natt som jag är ute och låter den omfamna mig, bjuder den på nya upplevelser. Det kan vara ett nytt ljud, ett nytt läte, en ny doft. Eller en förnimmelse av något som natten väcker inom mig.

I min förväntan, som jag känner varje gång jag ska ut i natten, ryms kunskapen om att natten kan vara fullständigt tyst. Till synes helt död på ljud och händelser. Det kan vara en helt fantastisk natt, vindstilla, fullmåne, ljummet, härligt väder, men allt är tyst. En annan kväll kan förutsättningarna vara helt annor-

lunda, och det sjuder av liv. Det knirrar, knispar och kraxar, det är ugglor, kornknarrar, lövrodor liksom överallt. Ett rådjur skäller, en morkulla drar över, en grävling tassar förbi och en igelkott fnyser i snåret intill. Tänk om vi vetat vad det är som gör denna skillnad. Men vill vi egentligen veta?

I tystnaden ligger en upplevelse i sig. Inte minst nu, på 2000-talet, när de riktigt tysta områdena i Skåne blir allt färre, om det ens finns några kvar. För var kan man idag helt slippa undan brus från en avlägsen väg, överflygande flygplan, skällande hundar eller grannens tv? Tystnaden har blivit sällsynt, något att verkligen tillvarata när chansen ges eller medan den fortfarande finns kvar. Kanske är vi de sista som har den möjligheten?

Naturnatten

Natten i naturen kan upplevas året runt, inte minst under själva Naturnatten – arrangemanget som sedan en tid är ett stående inslag i Naturskyddsföreningens utbud av aktiviteter. Skriv in natten mellan 5 och 6 juni i kalendern och låt stå. Om inte just din krets ger sig ut i nattens mörker denna afton, så gör de säkert så i någon av dina grannkommuner. Häng på, särskilt om du är ensam eller aldrig tidigare fått någon vägledning ut till nattens ljud.

Vårvinternatten

Men även om natten är precis lika gåtfull och mystisk och inbjudande året om, är det ändå två tidpunkter som i alla fall för mig utgör något alldeles särskilt. Dels är det vårvintern i Göingens uggleskogar och dels försommarnatten som går i nattsångarnas tecken. Båda dessa måste jag uppleva varje år och jag ser redan fram emot nästa års färder.

En natt i mars eller april, just när vintern släppt sitt grepp och börjat anta en mer vårlig ton, är det dags för den första. Helst ska det vara en klar, vindstilla kväll,

inte för att det kanske är bättre – natten är ju så nyckfull! – utan för att det är så mycket härligare att vara ute då. Kvällen börjar med kaffe i skymningen, med nyanlända trastars sång och morkullans drag över träden. Vi inväntar berguvens mäktiga rop, om vi vet en plats där den finns. Efter det skyndar vi vidare till gläntor eller kraftverksgator, visslandes efter sparvuggla. Skogens kanske trotsigaste charmtroll är även det kanske mest lättframlockade och enkla att härma. Finns sparvugglan där så kommer den farande som en liten ilsken dunboll med knallgula ögon. I närmaste träd slår den sig ned och stirrar stint på inkräktaren, som om det skulle räcka för att skrämja bort oss.

Efter mörkrets inbrott drar vi till skogs, parkerar och går vidare till fots. Kvarliggande snö frasar under fötterna, fullmånen sprider ljus i mörkret. Öronen är på helspänn, kylan finns där men den annalkande vårens dofter värmer ett trött vintersinne. Jag undrar förresten om det finns någon doft som är så ljuvlig som den av vårens ankomst i skogen?

Kattugglans välkända spelläte och hornugglans hesa hoande är de flesta nätter inte så svåra att lokalisera.

Men det vi helst vill höra är granskogens eget troll, vars *popopo* blivit skånskt allt eftersom fler och fler planterade granskogar tillåtits nå tillräckligt stora dimensioner. För många fågelskådare är pärlugglan skogens riktiga troll, en oemotståndlig liten rackare som sällan ses och inte heller alltid låter sig höras. Pärlugglan finns i Skåne, men i väldigt skiftande antal, och är helt beroende av rik tillgång på gnagare.

Sen blir det sömn, några timmar bara, innan det är dags att åter få värme i den frusna kroppen. Men det går snabbt, rödhakens knäppande förkunnar att det är dags, och orrspelet är redan i full gång. Chansen att stöta på en tjäder eller att se en älg är stor. Tranor hörs på avstånd och ännu en sparvuggla blidkar oss med sin närvaro. En storlom ojar sig i tjärnen. Gryningsljuset tar vid, natten är över. Men vilken natt, och den är lika magisk varje gång.

Försommarnatten

När våren blivit till försommar är det dags för nästa nattliga eskapad, och denna av ett helt annat slag. Det är varmare än i vårvinterns Göingskog, men också

I skymningen förkunnar ett knirrande och ett knispande att morkullan är ute på sin nattliga spelflykt.

fuktigare, och ofta kallare än man kan tro, trots att vi nu är i slutet av maj eller i början av juni. Vi tar oss ut till våtmarker och vassjöar, slätterängar och nässelsnår, precis innan skymningen och är ute hela den ljuva, svenska sommarnatten. Åter är det fåglar som står på programmet, men nu hör vi även räv och rådjur, ser fladdermöss svisca och grodor och paddors inbjudan till kärlekskranka äventyr går ingen förbi.

Men åter till fåglarna. För det är nu man ska vara ute om man verkligen vill uppleva och upptäcka hur fåglarnas nätter gestaltar sig. I skymningen sveper dimman in och älvorna dansar över de fuktiga matterna till ackompanjemang av storspovars drillande och gräshoppsångarens svirrande. Enkelbeckasinens märkliga, luftakrobatiska manövrar surrar över huvudet och det medhavda i ryggsäcken har aldrig smakat ljuvligare.

Vi tar oss vidare, promenerar förbi vass och kavelund varifrån rör- och sävsångare tävlar i att utgöra det mest gutturala inslaget i den svenska nattkulissen. Näktergalen skränar som vanligt, överröstar nästan buskskvättans lite tafatta strofer från staketstolpen

ner i kohagen. Kärrsångaren i nässelsnåret härmar fem, sex, kanske sju andra arter innan vi tappar dess sång till förmån för bilen, som tar oss vidare till annan plats. Nattskärrans egendomliga spinnande möter oss när vi stiger ur och trädlärkans ljuva drill är som balsam för öronen. Vi lyssnar förgäves efter flodsångare men får istället höra en vaktel slå. Jo det heter faktiskt så, vaktelslaget, en lite blöt, visselliknande drill där betoningen ligger på första och sista stavelsen i den tre-staviga visslingen: *bytt byll-ytt*.

Natten under den här tiden är kort, så kort att man gärna stannar kvar en bit in på morgonen, eller börjar tidigare kvällen innan. Beroende på när under året det är kan också arterna variera, liksom en del endast hörs vissa år. Utbudet är enormt; förutom de nämnda kan vi lägga småfläckig sumphöna, trastsångare, vassångare, dubbelbeckasin, vattenrall, rördrom, flera ugglor, alla grodor och paddor med flera arter till listan på de vi kan höra under en försommarnatt. Det är så många att det inte är fysiskt möjligt att hinna med allt. Men vad gör väl det – då har man ju anledning att återvända till dygnets mörka timmar igen!

Näktergalens ljudliga stämma överröstar många nätter nästan allting annat.

Cykla i natten

Bäst upplever man oftast natten ensam, gärna på cykel. En ljummen, stilla försommarekväll känns det som att man kan cykla precis hur långt som helst. Och ljuden – alla dessa fåglar och grodor och paddor som sjunger om natten. Eller dofterna! Har du tänkt på det, hur dofterna natttid bildar en helt annan kuliss, där kaprifol och schersmin bäddar in allt i ett skimrande, ljuvligt töcken. Ett töcken som inte bara är retligt aptitligt för oss människor utan även attraherar väsen vi oftast endast ser i gatlampors sken eller krossade mot vindrutan – nattfjärilarna. Och det finns fler, en hel myriad av arter de flesta av oss aldrig stiftar bekantskap med. Långt ifrån alla flockas förstås till kaprifol, men de tillhör natten, liksom nattens kanske främsta jägare som lever av alla dessa nattflygande insekter – fladdermössen!

Fladdermöss

Få artgrupper kan trollbinda som fladdermössen, få är så mystiska och så mytomspunna. Samtidigt är de ju välkända, alla vet ju hur en fladdermus ser ut och hur

de lever, men hur många har egentligen sett dem, på riktigt, på nära håll? Hållit i en eller pejlatt in dem i en detektor? Har du inte gjort det så se till att göra det! Att ge sig ut en stilla augustinatt rekommenderas särskilt för då är det inte mycket annat som håller låda. Till och med näktergalen, som vanligen låter sin stämma eka över nejderna och överrösta det mesta, är tyst. Istället hörs skärrande gräshoppor och vårtbitare, sensommarens och den tidiga höstens verkliga fanbärare vad gäller nattliga toner.

När höstnatten sen gör entré, någon gång i september, drar tystnaden in på riktigt. Bortsett från någon enstaka ugglas jamande kontaktläte eller en ekvårtbitares stilla gnidande, kan det verkligen vara tyst. Om man inte ger sig ut i kronhjortsmarker förstås. För i septembernatten drar tjurarna igång sitt brölände – den som brölar mest är bäst och får följaktligen flest hindar. Sågs det i alla fall, för detta skådespel har jag själv aldrig upplevt.

Men något ska man ju ha kvar så jag ser fram emot att få uppleva bröländet i en skånsk höstbokskog i september 2010. För som tur är tar upplevelsorna av nat-

ten aldrig slut. Fortfarande efter alla dessa år och nätter i skog och mark, såväl i Sverige som utomlands, bjuder den på nya ljud och nya erfarenheter. Därför avslutar vi som vi började – med förväntan. För är det något som i vår moderna värld fortfarande kan erbjuda magi så är det natten. Förvänta dig inget annat...

Det är tveksamt om det finns något annat djur i vår natur som har ett så märkligt spelläte som nattskärnan.

Försommarnatt – finns det någon tidpunkt på året och dygnet som ter sig mer magiskt?

